

Asia: VN/32825/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

31.1.2025

Dnro 07/03/25

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Kotimaisten kielten keskuksen lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Hallituksen esitys opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi pohjautuu hallitusohjelman linjaukseen, jonka mukaan tavoitteena on selkiyttää opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan kuuluvaa virastorakennetta, keventää päällekkäistä hallintoa ja vahvistaa virastojen tuloksellista ohjausta Sivistyshallinto 2030 -loppuraportin suuntaisesti huomioiden nykyisten yksiköiden erilaiset tehtävät (Vahva ja välittävä Suomi – Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023, luku 5). Kotimaisten kielten keskus (jäljempänä myös Kotus) pitää tärkeänä tavoitetta pyrkiä keventämään virastojen päällekkäistä hallintoa ja turvaamaan siten virastojen substanssitehtävät.

Kotus pitää hyvänä, että hallinnonalan virastot ovat voineet yhdessä ministeriön kanssa valmistella yhteisen hankkeen ja ohjausryhmätyöskentelyn kautta uutta virastorakennetta. Kotuksen näkökulmasta keskeistä on ollut löytää ratkaisu siihen, miten jonkin viraston osana voitaisiin täyttää valtion viranomaiselta edellytettävät hallinnolliset vaateet ja siten keskittää voimavarat substanssitehtävien turvaamiseen myös niukkenevien resurssien aikana. Huolta herättää jossain

määrin hallituksen esityksen kirjaus (s. 43): ”Uudistuksen kaikkia hyötyjä ei saavuteta välittömästi, vaan tulevana vuosina on tarpeen tarkastella ja arvioida virastorakenteen ja yhteisten palveluiden kokonaisuutta sekä mahdollisuuksia virastojen tulojen kasvattamiseen.” Sivistyshallinto 2030 -hanke on ollut erityisesti pienelle virastolle raskas prosessi ja vienyt usean vuoden ajan voimavaroja sen perustehtäviltä. Siksi toivomme, että tämän uudistuksen jälkeen voisimme myös keskittää voimavaroja paremmin substanssitehtävien hoitamiseen.

Kotimaisten kielten keskus keskittyy lausunnossaan erityisesti omiin tehtäviinsä sekä muihin kieleen liittyviin näkökulmiin ja esittää lausuntonaan hallituksen esityksestä seuraavaa.

Kotimaisten kielten keskuksen asema uudessa virastossa

Kotimaisten kielten keskus pitää erittäin tärkeänä hallituksen esityksen linjausta siitä, että Kotimaisten kielten keskus nimenä, sen asema osastona ja sen tehtävät on kirjattu lakiin Opetushallituksesta. Tämän voidaan tulkita noudattavan Sivistyshallinto 2030 -loppuraportin linjausta siitä, että koska Kotuksen tehtäväalue ei rajoitu vain OKM:n toimialalle, on tärkeää, että Kotuksen toiminnot profiloitetaan esimerkiksi erillisyyksikkömallia tms. hyödyntäen siten, että kaikki asiakkaat, myös hallinnonalan ulkopuoliset, löytävät ne jatkossakin (Sivistyshallinto 2030. Opetus- ja kulttuuriministeriön konsernin kehittämishankkeen loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2022:35, s. 28). Kotuksen brändin säilymisestä sekä sen laajan asiakaskunnan tavoittamisesta täytyy huolehtia myös jatkossa.

Hallituksen esityksessä lakiin Opetushallituksesta on sen organisaatiopykälässä kirjattu Kotimaisten kielten keskuksen asemasta seuraavaa: ”Opetushallituksessa toimii osastona Kotimaisen kielten keskus, josta säädetään lain 5 ja 6 §:ssä. Kotimaisten kielten keskuksessa on ruotsinkielisille toiminnoille oma yksikkö.” Mikäli erillisyyksikkömallia ei voida Kotuksen osalta hyödyntää, jää ainoaksi vaihtoehdoksi HE:n mukainen linjaus lakiin kirjatusta osastosta. Kotuksen tehtävät ulottuvat yhteiskunnassa ja hallinnossa laajemmalle kuin opetushallintoon, ja siksi on välttämätöntä, että Kotimaisten kielten keskus säilyy hallituksen esitykseen kirjatulla tavalla itsenäisenä toimijana tehtäviään hoitaessaan. Tämän tulee koskea myös Kotuksen tehtäviin liittyvän viestinnän sisältöjä, sillä Kotimaisten kielten keskuksen tehtäviä hoidetaan käytännössä monenlaisen viestinnän keinoin.

Kotuksen asemasta OKM:n hallinnonalan virastorakennemuutoksessa on linjattu myös Sivistyshallinto 2030 -raportin jälkeen ilmestyneessä, oikeusministeriön tilaamassa selvityshenkilö Tiina Onikki-Rantajääskön raportissa vuonna 2024 seuraavasti: ”Hallintorakenteen muutoksissa Kotuksen asema autonomisena toimijana on turvattava. Resurssien jakamisessa ja hallinnollisissa ratkaisuisissa on taattava se, että Kotus voi jatkaa toimintaansa valtion kieliviranomaisena asiantuntemukseensa perustuvista lähtökohdistaan.” (Suomi osallisuuden kielenä. Selvitys suomen kielen tilasta Suomessa 2020-luvun puolimaissa. Oikeusministeriön julkaisu 2024:20, s. 215.)

Kotus pitää erittäin tärkeänä myös hallituksen esityksen linjausta siitä, että Opetushallituksen pääjohtajalla ei ole ratkaisuvalltaa Kotimaisten kielten keskuksen tehtävien osalta. Maan ainoan kieliviranomaisen tulee voida tehdä kieliasioita koskevia päätöksiä itsenäisesti ja antaa riippumattomia asiantuntijalausuntoja eri viranomaisille, tarvittaessa myös Opetushallitukselle. Esimerkiksi virkakielen kehittämisen osalta Kotuksen tehtävänä on tehdä linjauksia ja antaa suosituksia, jotka koskevat kaikkia valtion, kuntien ja aluehallinnon viranomaisia, myös Opetushallitusta ja sen erillisyyksiköitä. Sanakirjatyössä riippumattomuuden vaatimus on muuttuneen maailmantilanteen johdosta kasvanut entisestään. Maan kieliviranomaisen on voitava itsenäisesti päättää, millaista sisältöä sanakirjat sisältävät ja mitä sanakirjoja laaditaan ja ylläpidetään.

Vastaava poikkeava ratkaisuvalltamäärittely on olemassa OKM:n hallinnonalalla esimerkiksi Kansallisen audiovisuaalisen instituutin kuvaohjelmalain mukaisissa asioissa. Näin olisi hallituksen esityksen mukaan myös tulevassa Kulttuurivirastossa, jossa pääjohtaja ei voi pidättää niitä ratkaistavakseen (HE, Laki kulttuurivirastosta 2 §, s. 105). Lisäksi on tärkeää huomata, että kuten aluehallintoa, jossa vastaavia poikkeavia ratkaisuvalltamäärittelyjä sovelletaan, myös Kotusta ohjaa enemmän kuin yksi ministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön lisäksi Kotusta ohjaa osaltaan myös oikeusministeriö, joka kielilainsäädännöstä ja sen toimeenpanosta vastaavana ministeriönä osoittaa strategioissaan ja ohjelmissaan tehtäviä myös Kotukselle.

Mikäli Kotukselle ei voida Opetushallituksessa taata riippumatonta asemaa, Kotus tulee säilyttää itsenäisenä virastona jatkossakin ja sille tulee taata valtion viraston tehtävien hoitamisen edellyttämät resurssit. Tässä tapauksessa voitaisiin toteuttaa selvityshenkilö Onikki-Rantajääskön raportin ehdotus: ”Virastorakenteen uudistuksen yhteydessä Kotuksen tehtäväkenttä voisi laajeta kielenhuollosta ja sanakirjoista maahanmuuttajien kielelliseen kotoutumiseen, monikielisyyteen ja kielipolitiikassa vähemmistökielten kielenelvytykseen, mikäli uusille toiminnoille voitaisiin taata riittävät resurssit. Kotus sai tehtäväkseen Kielipoliittisessa ohjelmassa esitetyn Kielipolitiikan foorumin ja karjalan kielen asiantuntijaryhmän koordinoinnin ja näihin liittyen resurssin kielipolitiikan asiantuntijalle. Laaja kielipoliittiseen koordinointiin liittyvä toimenkuva ja vahvempi rooli esimerkiksi palveluiden kielen seurannassa sopisi hyvin Kotukselle täydentämään sen nykyisiä ydintoimintoja, jotka kohdistuvat kielen laatuun ja resurssihin enemmän kuin kielipolitiikkaan.” (Suomi osallisuuden kielenä. Selvitys suomen kielen tilasta Suomessa 2020-luvun puolimaissa. Oikeusministeriön julkaisu 2024:20, s. 214.)

Yksi Onikki-Rantajääskön raportin suosituksista on seuraava: ”Kotuksesta rakennetaan täysimittainen kielikysymyksiin keskittyvä sektoritutkimuslaitos. Sen tehtäviin kuuluisi kielellisten resurssien ja infrastruktuurin lisäksi palvelujen kielen seurantajärjestelmä sekä monikielisyyteen ja kielipolitiikkaan liittyviä nykyistä laajempia tehtäviä, joihin kuuluisi mm. tiedon jakamista hyvistä monikielisistä käytänteistä ja niihin liittyvää kehitystyötä.” (Suomi osallisuuden kielenä. Selvitys suomen kielen tilasta Suomessa 2020-luvun puolimaissa. Oikeusministeriön julkaisu 2024:20, s. 215.) Tällöin Kotukseen voitaisiin sijoittaa esimerkiksi hajallaan eri organisaatioissa olevat selkokielen kehittämiseen ja kotoperäisten vähemmistökielten elvytykseen liittyvät toiminnot, Opetushallitukseen sijoitetut lukutaidon edistämistoimet, kieli- ja kääntäjätutkinnot, oikeustulkintakirjasto ja suomen kielen opetukseen liittyvät tehtävät ulkomailla (Suomi-koulut, ulkomaisen yliopistojen suomen kielen opetus) sekä oikeusministeriön kieliin liittyvät

kehittämistehtävät (kieli-ilmapiiriin ja kieliryhmien väliseen vuoropuheluun liittyvät toiminnot, Kansalliskielistrategian ja Kielipoliittisen ohjelman toimeenpano jne.). Lisäksi voitaisiin käynnistää suomen kielen kannalta olennainen uusi, jo Setälän sanakirjaohjelmaan sisältynyt sanakirjahanke, jossa kuvataan suomen kielen kehitystä 1800-luvulta nykypäivään (Suomi osallisuuden kielenä. Selvitys suomen kielen tilasta Suomessa 2020-luvun puolimaissa. Oikeusministeriön julkaisuja 2024:20, s. 215.)

Kotimaisten kielten keskuksen tehtävät

Kotus pitää erittäin hyvänä lähtökohtana (säännöskohtaiset perustelut s. 62), että Kotuksen tehtävät uudessa laissa vastaavat sisällöllisesti nykyisiä tehtäviä. Maininta Kotuksen tehtävien säilymisestä nykyisellään puuttuu kuitenkin luvusta 5.1. Keskeiset ehdotukset, vaikka tässä luvussa (sivulla 44) sanotaan, että Opetushallituksen tehtävät säilyvät ennallaan. Ehdotammekin sivulle 44 seuraavaa lisäystä: ”Laissa Opetushallituksesta säädettäisiin viraston tehtävistä, jotka säilyisivät pitkälti ennallaan. Nykyinen Opetushallitus jatkaisi toimintaansa ja siihen yhdistyisi Kotimaisten kielten keskus pitkälti nykyisine tehtävineen.”

Vaikka lähtökohtana on ollut, että Kotuksen tehtävät vastaavat sisällöllisesti nykyisiä tehtäviä, on hyvä, että Kotuksen tehtäviä kuvaavassa pykälässä kotoperäisiin vähemmistökieliin liittyvää tehtävää on muutettu vastaamaan nykytilaa ja viraston mahdollisuuksia vähemmistökielten kielenhuollon koordinoinnista näiden kielten käytön ja elvytystoimien seurantaan. Siten odotusarvo Kotuksen työlle vähemmistökielten hyväksi ei kasva liian suureksi ja vastaa sitä, millainen vähemmistökielten elvytyksen tukea koskeva tehtävä Kotukselle annettiin vuonna 2022 laaditun valtioneuvoston Kielipoliittisen ohjelman (Valtioneuvoston julkaisuja 2022:51) myötä. Tälle tehtävälle opetus- ja kulttuuriministeriö osoitti resurssin vuodesta 2023 alkaen (vähemmistökielten tehtäviin liittyvä erityisasiantuntijan virka sekä vähemmistökielten seurantaan ja elvytykseen liittyvä verkostoitumisen tuki).

Kotimaisten kielten keskuksen tehtäviin liittyvät perustelut

Ehdotamme, että erityisesti kielenhuollon kuvausta (s. 62) päivitetään vastaamaan paremmin nykyisiä työmuotoja seuraavasti: Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan keskuksen tehtävänä olisi jatkossakin vastata suomen ja ruotsin kielen huollosta, neuvonnasta ja sanakirjatyöstä sekä tehdä kielenhuoltoon ja sanakirjatyöhön liittyvää tutkimusta. Kielenhuollolla tarkoitetaan erilaisia tapoja vaikuttaa kielenkäyttöön. Kielenhuollossa kuvataan kielenkäyttöä ja annetaan siitä kuvausten perusteella ohjeita. Kielenhuoltotyössä tarkastellaan ja ohjaillaan yleiskieltä, sen rakenteita, sanastoa ja nimityksiä. Työvälineitä ovat sähköiset palvelut, kuten ohjekokonaisuus, sekä neuvonta, verkkolehdet, artikkelit, sanakirjat, koulutus, lausunnot ja sidosryhmäyhteistyö. Tekstinhuollossa tarkastellaan yksittäisten tilanteiden kielenkäyttöä. Tavoitteena on parantaa tekstejä niin, että ne olisivat mahdollisimman hyviä omissa yhteyksissään. Vaikuttavia työmuotoja ovat etenkin konsultointi ja koulutus, joka räätälöidään osallistujien tarpeisiin. Kielen aseman huollosta on kyse,

kun tutkitaan ja seurataan kielen kehitystä ja tehtäviä yhteiskunnassa ja pyritään vaikuttamaan kieliyhteisön asenteisiin kielipoliittisilla kannanotoilla.

Säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 62) käsitellään myös Kotuksen sanakirjatyötä. Ehdotamme kyseiseen kohtaan seuraavia lisäyksiä: Sanakirjatyössä kielen tai kielimuodon sanastoa toimitetaan laajoista kieliaineistoista asiantuntijatyönä sanakirjoiksi, jotka toimitetaan monipuolisin hakutoiminnoin julkaistaviksi verkossa. Sanakirjat esittävät kokonaiskuvan erilaisista kielimuodoista kuten yleiskielestä, murteista tai kirjakielen kehityksestä. Ne kuvaavat eri kielimuodoissa käytettäviä tai käytettyjä sanoja ja niiden merkityksiä, käyttöyhteyksiä ja tyylisävyjä. Sanakirjatyössä huomioidaan mahdollisuuksien mukaan äidinkielisten puhujien lisäksi suomen- ja ruotsinoppijat. Keskuksen suursanakirjojen toimitustyöhön, aineiston ja kielimuodon tuntemukseen vaaditaan erityisasiantuntemusta, joka suurelta osin opitaan työssä. Keskuksen sanakirjojen toimitusjärjestelmien ja käyttöliittymien toiminnallisuuden kehittäminen ja ylläpito vaativat näihin tehtäviin erikoistuneiden kieliteknologioiden työpanosta.

Lisäksi säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 62) käsitellään myös Kotuksen kieliaineistoihin ja -arkistoon liittyviä tehtäviä. Ehdotamme tekstiin muutamia muutoksia seuraavasti: Keskuksen tehtävien hoitaminen edellyttää kieliaineistojen ja -arkistojen ylläpitämistä ja kehittämistä sekä kaksisuuntaisia palveluja, joissa päästään vuorovaikutukseen erilaisten kielenkäyttäjien kanssa. Tavoitteena on tukea sitä, että omaa kieltä käytetään yhteiskunnassa mahdollisimman laajasti eikä siirrytä tärkeillä aloilla jonkin toisen kielen käyttöön. Keskuksen tehtäviin kuuluva neuvonta kattaa henkilökohtaisen kielineuvonnan lisäksi julkaisutoiminnan sekä muun kielitiedon välittämisen. Kielenhuoltoa koskeva tehtävä ei sisällä julkisen vallan käyttöä, vaan se on selkeän, ymmärrettävän ja asiallisen kielenkäytön edistämistä suosituksilla ja toimimista aktiivisesti kielenhuollon asiantuntijana yhteiskunnassa. Selkeä ja ymmärrettävä kielen ja nimien käyttö yhteiskunnan eri sektoreilla, niin viranomaisissa kuin yksityisellä sektorillakin, lisää toimivuutta ja kustannustehokkuutta koko yhteiskunnassa. Toimiva yleiskieli on lisäksi tärkeä osa yhteiskunnan huoltovarmuutta. Keskus edistää kielen asiantuntijana toimialaansa kuuluvien kielten hyvää ja selkeää käyttöä yhteiskunnassa.

Viittaukset muuhun lainsäädäntöön

Nykytilan kuvauksessa on perustellusti mainittu myös muut lait, joissa on viittaus Kotimaisten kielten keskukseseen (s. 12). Tästä kuitenkin puuttuu kuntalakea lukuun ottamatta seuraava viittaus Kotuksen nimistönhuoltoon: Kuntalain (410/2015) 4 §:n mukaan kunnan nimen muutoksissa on hankittava Kotimaisten kielten keskuksen lausunto ennen päätöksen tekemistä. Kuntarakennelain (1698/2009) 6 §:n mukaan kuntien on hankittava Kotimaisten kielten keskuksen lausunto, jos kuntien yhdistyessä uudelle kunnalle aiotaan antaa nimi, joka ei ole ollut aiemmin kunnan nimenä. Lisäksi kirkkojärjestyksen (657/2021) 2 §:n mukaan tuomiokapitulien on tarvittaessa hankittava seurakunnan nimestä Kotimaisten kielten keskuksen lausunto, jos suunniteltu nimi ei ole ollut aiemmin seurakunnan nimenä tai jos nimen asianmukaisuus on muutoin syytä tarkistaa.

Lisäksi ehdotamme, että Kotuksen nykytilan kuvaukseen lisätään maininta siitä, että eräät lait luovat tieto- ja palvelutarpeita Kotuksen vastattavaksi, vaikka näissä laeissa ei suoraan viitatakaan Kotukseen. Kotuksen työllä on tärkeä valtakunnallinen merkitys esimerkiksi hallintolaissa, kuntalaissa ja laissa hyvinvointialueesta esitettyjen viranomaisten selkeää ja ymmärrettävää kieltä koskevien tavoitteiden toteuttamisessa. Hallituksen esityksessä hallintolaiksi (HE 72/2002, s. 60) Kotuksen työhön viitataan myös suoraan toteamalla, että kielenkäytön kehittämisessä ja kielenhuollon opetuksessa keskeinen asema on Kotimaisten kielten (tutkimus)keskuksella. Kotuksen toiminnassa vastataan myös tieto- ja palvelutarpeisiin, joita luodaan sukupuolineutraaliin kielenkäyttöön ohjaavassa lainsäädännössä.

Virastojen nimistä

Kotuksen näkemyksen mukaan oli erittäin tärkeää, että uusien virastokokonaisuuksien nimien pohdinta aloitettiin varhaisessa vaiheessa. Siten pystyttiin hyödyntämään nimistöasiantuntijoiden panosta ja osallistamaan kaikkia kyseisiä virastoja muun muassa nimityöpajojen avulla.

Hallituksen esityksessä on päädytty ratkaisuun, jossa korostuvat työpajoissa esille tulleet isojen virastojen toiveet nimiksi. Ratkaisun hyvänä puolena voi pitää jatkuvuutta: olemassa olevien nimien säilyttäminen säästää resursseja ja edesauttaa isojen virastojen palvelujen saavutettavuutta. Pienten virastojen osalta ratkaisu on hankalampi, koska niiden palvelut (esim. kirjastotehtävät tai kieleen liittyvät tehtävät) eivät näy nimissä, mikä voi vaikeuttaa palvelujen löydettävyyttä.

Hallituksen esitys lähtee siitä, että Opetushallitus – Utbildningsstyrelsen tulee säilymään kasvatuksesta, koulutuksesta ja kielestä vastaavan viraston nimenä. Kotimaisten kielten keskus korostaa, että tulevan viraston nimi on sidoksissa sen organisaatorakenteeseen. Jos Opetushallitus – Utbildningsstyrelsen halutaan säilyttää viraston nimenä, palvelujen löytymisen ja brändin säilymisen kannalta on erityisen tärkeää, että virastossa on Kotimaisten kielten keskus – Institutet för de inhemska språken -niminen, laissa määritelty muusta viraston toiminnasta erottuva osasto tai erillisyksikkö.

Hallituksen esitykseen sisältyy myös virastojen erottuvuuteen liittyviä ongelmia. Koko hallinnon alaa ajatellen sekä yhdenmukaisempi että kielellisesti ymmärrettävämpi ratkaisu olisi, että myös Museovirasto – Museiverket säilytettäisiin nimien Kansallisarkisto – Riksarkivet ja Opetushallitus – Utbildningsstyrelsen tapaan. Nimiparit Kulttuurivirasto ja Kulttuuriperintövirasto sekä Kulturmyndigheten ja Kulturarvsmyndigheten ovat ongelmallisia. Jos merkitykseltään näin samankaltaiset nimet otetaan käyttöön, se aiheuttaa väistämättä sekaannuksia. Kun virastot sekoittuvat toisiinsa, aiheutuu vähintäänkin turhia kuluja ja tehokkuus laskee, jolloin myös mainehaitta hallinnonalalle on mahdollinen. Taiteen edistämiskeskuksen ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutin muodostamalle virastolle on kuitenkin vaikea keksiä muuta sopivaa ja tarpeeksi helppokäyttöistä nimeä kuin Kulttuurivirasto – Kulturmyndigheten. Näin ollen

vartenotettavaksi, resurssejakin säästäväksi ratkaisuksi jää kielellisesti toimivan ja vakiintuneen nimen Museovirasto – Museiverket säilyttäminen.

Sivulla 49 on todettu virastojen nimistä seuraavaa: ”Osassa uusista virastoista uusi nimi tarjoaa myös pidemmällä aikajänteellä mahdollisuuksia tarkastella viraston tehtäviä ja toimintoja laajemmasta näkökulmasta.” Lukijalle jää epäselväksi, mitä tällä tarkoitetaan, joten tätä tekstiä olisi joko syytä tarkentaa tai se kannattanee poistaa.

Opetushallituksen johtokunta

Opetushallitusta koskevan lain 3 §:ssä (s. 96) on tarkoitus säätää Opetushallituksen johtokunnasta. Hallituksen esitysluonnoksesta ei käy ilmi, onko pykälässä huomioitu Kotuksen tehtävät. Hallituksen esityksessä olisi syytä täsmentää, onko tarkoitus, että tuleva Opetushallituksen johtokunta saa myös Kotuksen nykyisen neuvottelukunnan tehtäviä ja onko johtokuntaa esimerkiksi kuultava Kotuksen lautakuntien nimeämisestä. Jos näin on, olisi varmistettava, että tulevalla johtokunnalla on riittävä asiantuntemus myös Kotuksen toimialasta. Muutenkin on huolehdittava siitä, että kieliasiat tulevat johtokunnassa edustetuiksi Kotuksen tehtävien kannalta relevantilla tavalla.

Kielitaitovaatimuksista

Kotus pitää hyvänä hallituksen esityksen linjausta siitä, että kelpoisuusvaatimuksia asetettaisiin jatkossa vain välittömästi pääjohtajan alaisuudessa toimiville johtaville virkamiehille. Tämä vastaa sitä, miten nykyisessä Kotimaisten kielten keskusta koskevassa laissa on määritelty (kelpoisuusehdot on määritelty vain Kotuksen johtajalle). Voimme siten jatkossakin itse määrittää tehtävänhaun yhteydessä sen, minkälaisen koulutuksen ja kielitaidon katsomme eduksi kunkin viran hoitamisen kannalta. Kotuksen näkökulmasta tämä on erittäin tärkeää, koska hyvin erityistä kieliosaamista vaativissa Kotuksen tehtävissä tarkasti määritellyt kielitaitovaatimukset hankaloittaisivat merkittävästi parhaiden osaajien saamista. Jos myös Kotuksen henkilöstön kelpoisuusvaatimukseen lisättäisiin korkeakoulututkinto, tulee silloin vaatia myös lainmukaista kielitaitoa. Tämä ei ole ongelma suomenkielisen henkilöstön osalta ainakaan kielenhuollossa, mutta se voi olla ongelma myös suomenkielisessä sanakirjatyössä, kuten murre-sanakirjojen tai vanhan kirjasuomen sanakirjojen toimitustyössä.

Ruotsinkielisen henkilöstön osalta tiukat laissa määritellyt kielitaitovaatimukset muodostuisivat erityisen ongelmallisiksi, koska silloin heiltä tulisi kaksikielisessä viranomaisessa edellyttää erinomaista suomen kielen taitoa. Tällöin rekrytoinneissa jouduttaisiin tilanteisiin, joissa suomen kielen taito voisi ratkaista rekrytoinnin tuloksen, vaikka kyseiseen tehtävään tarvitaan nimenomaan ruotsin kielen syväosaajaa ja esimerkiksi ruotsalaismurteiden tuntemusta. Kotuksessa työskentelyyn ei riitä pääkielessäkään (suomi tai ruotsi) Opetushallituksen nykyisen lain edellyttämä erinomainen taito, vaan sekä kielenhuollossa että sanakirjatyössä vaaditaan hyvin spesiaalia kielitaitoa, jonka

tulee olla äidinkielen tasoista sekä kielitajultaan ja sana- ja ilmaisuvarannoltaan hyvinkin erityistä (esimerkiksi murreosaamista tai vanhan kirjasuomen osaamista vaativaa). Erityisen ongelmallinen tilanne olisi myös kaksikielisten sanakirjojen osalta. Esimerkiksi maahanmuuttajasanakirjojen toimitukseen ei löydy tekijöitä, kun heiltäkin tulisi edellyttää toisen kotimaisen kielen osaamista. Myös suomi-viro- ja suomi-karjala-konteksteissa toisen kotimaisen kielen vaatimus johtaisi ongelmiin pätevän henkilöstön saamisessa.

Muita huomioita ja ehdotuksia

Kielipolitiikka-käsitteen käyttöön liittyviä tarkennuksia

Ehdotamme joihinkin käsitteen ”kielipolitiikka” sisältäviin kohtiin täsmällisempää muotoilua:

- Sivulla 12, kohta Kotimaisten kielten keskus:

Kotimaisten kielten keskus (jäljempänä Kotus) on Suomessa ainoa kieleen keskittyvä valtion laitos. Edellä mainittujen tehtävien lisäksi Kotus toimii kielten asemaan ja käyttöaloihin liittyvän kielipolitiikan asiantuntijana.

- Sivun 13 tekstiin ehdotamme seuraavaa muotoilua: Kielitilanne ja kotoperäiset vähemmistökielet

Kotus seuraa Suomen kielitilannetta ja -ilmapiiriä, antaa näihin liittyviä lausuntoja, laatii raportteja sekä tekee yhteistyötä eri kansallisten ja kansainvälisten toimijoiden kanssa.

Kieliasua sujuvoittavia ehdotuksia

- Laissa Opetushallituksesta (s. 97) ehdotamme 5 §:n ensimmäiseen momenttiin seuraavan kieliasua sujuvoittavan muutoksen:

Kotimaisten kielten keskuksen tehtävänä on

1) edistää suomen ja ruotsin kielen käyttöä yhteiskunnassa tuottamalla ja levittämällä tietoa näistä kielistä ja niiden vaihtelusta Suomen kulttuurissa ja yhteiskunnassa;

- Sivulla 4 käytetään käsitettä resilienssi määrittelemättä sitä tarkemmin. Koska lukijalle herää kysymys, mitä resilienssi tässä yhteydessä tarkoittaa, ehdotamme sen tilalle suomenkielistä selitystä kykyä vastata tai sopeutua muutoksiin:

”Sivistyshallinnon on oltava jatkuvasti uudistuva, yhdessä ja yhtenäisesti johdettu kokonaisuus, joka luo kansallisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä edellytykset kansalaisten hyvinvoinnille, yhdenvertaisuudelle ja yhteiskunnan kestäväälle kehitykselle ja kyvylle vastata muutoksiin.”

- Sivu 94, laki opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista, 3. pykälä: ”Kussakin virastossa on pääjohtaja.”

Teknisluonteisia huomioita

- Sivu 32, taulukko 2: Ainakaan pdf-versiossa kuvion alla olevat numeroin merkityt luvut eivät täsmää kuvion pylväitten kanssa, sillä esim. OPH:lla harmaa pylväs on korkein mutta luku pienempi kuin oranssi ja sininen pylväs.
- Sivu 62, toinen kappale: Tässä pykälän 4 säädöskohtaisessa perustelussa pitäisi lakiluonnoksen 4. pykälän 5. momentin tapaan viitata 5. pykälään Kotimaisten kielten keskuksen tehtävät eikä 4. pykälään. ”Pykälän 5 momentissa olisi viittaus Kotimaisten kielten keskuksen tehtäviin. Kotimaisten kielten keskuksen tehtävistä säädettäisiin erikseen 4 §:ssä, koska kotimaisten kielten käytön edistämiseen, kielenhuoltoon ja sanakirjatyöhön liittyvät tehtävät annettaisiin esityksen mukaan viraston osastona toimivalle keskukselle.”

Muutetaan muotoon: ”Pykälän 5 momentissa olisi viittaus Kotimaisten kielten keskuksen tehtäviin. Kotimaisten kielten keskuksen tehtävistä säädettäisiin erikseen 5 §:ssä, koska kotimaisten kielten käytön edistämiseen, kielenhuoltoon ja sanakirjatyöhön liittyvät tehtävät annettaisiin esityksen mukaan viraston osastona toimivalle keskukselle.”

- Sivu 63, toinen kappale, joka alkaa sanoilla ”Voimassa olevan”: Kappaleessa on virheellisesti viitattu lakiluonnoksen 5. pykälään, vaikka pitäisi viitata kielilautakuntia koskevaan 6. pykälään.

Johtaja Leena Nissilä

Kielenhuolto-osaston johtaja

Salli Kankaanpää

Nissilä Leena
Kotimaisten kielten keskus

Kankaanpää Salli
Kotimaisten kielten keskus